

KÖNYVEKRŐL

Kevin Durkin (szerk.): Developmental Social Psychology. From infancy to old age.
Blackwell Publishers Inc., Oxford, 776 o.

Ez az új kézikönyv a fejlődépszichológia és a szociálpszichológia izgalmas és hasznos területeit írja le, hangsúlyozva a fejlődés szociális környezetét, valamint a szociális gondolkodás és viselkedés fejlődéslélektani tényezőinek bemutatását.

A pszichológia alkalmazott területein dolgozó szakembereknek, pedagógusoknak, oktatóknak és hallgatóknak ajánlom ezt az igen részletes és átfogó, a szocializációs folyamat lényeges mozzanatait elemző kézikönyvet, amely az újszülöttkortól kezdődően az öregkorig bemutatja az egyes életkori szakaszok fejlődés- és szociálpszichológiai jellemzőit. Kitér arra, hogyan kezdi megtapasztalni a gyerek a körülötte levő társas világot, az egyes szociális életterek mikor, milyen szerepet töltenek be életében, és ezek milyen hatással vannak későbbi szociális fejlődésére, kutatási eredményekkel és elméleti megfontolásokkal alátámasztva.

A könyv 19 fejezetből áll, minden rész szemléltetése rövid idézettel kezdődik, amely az adott témakör legfontosabb gondolatát, üzenetét tárja az olvasó elé.

Ízelítőként kiemelnék néhány számomra legérdekesebb fejezetet.

A bevezető részben a szerző a fejlődéstani szociálpszichológia meghatározását próbálja közelebb hozni az olvasóhoz, a terület elméleti előzményeinek összefoglaló, tömör ábrázolására törekszik. Ebben kitér *Piaget* kognitív fejlődésméletteré, *Bandura* és *Walters* szociális tanulásméletteré és az evolúciós elméletek (etológia és szociobiológia) bemutatását és az emberi fejlődés ökológiai modelljének leírását tűzi ki célul. Ezen kívül kulturális és módszertani kérdésekkel is foglalkozik.

Külön fejezet tárgyalja a kötődéssel kapcsolatos elméleteket, a kötődés mérését, típusait. Szemléltet olyan kutatási eredményeket is, amelyek az *Ainsworth* és *mtsai* által kidolgozott kötődési tipológia reliabilitását és validitását vizsgálja meg. *Ainsworth* és *mtsai* az „Idegen Szituáció”-paradigmát használták fel az anya-gyerek kötődés vizsgálatára. Ez egy olyan kísérleti helyzet, amelyben megfelelő mérési szempontok alapján vizsgálták, hogy a gyerek mennyire hajlamos felderíteni környezetét idegen emberek társaságában vagy egyedül, megfigyelték reakcióját egy idegen személy megjelenésére, az anyától való szeparációra illetve az anyával való újra találkozásra. Ennek alapján 3 csoportot különítették el. A *biztonságosan kötődők*, akik boldogan játszanak az új környezetben, nem mutatnak distresszt, ha anyjuk eltávozik, és örülnek, mikor újra találkoznak; az *elkerülők*, akik viszonylag érdektelenek anyjuk hollétével kapcsolatban, játék során sem fejeznek ki érzelmeket és végül az *ellenállók* csoportját, akik ambivalensen viszonyulnak anyjukhoz. Amikor elmegy kellemetlen érzéseket mutatnak, mikor visszajön pedig ellenállást, nem akarnak vele kapcsolatba lépni. Az eredmények azt tükrözik, hogy a *biztonságosan kötődő* gyerekek általában dominánsak szociális helyzetekben, és sokkal gyakrabban kezdeményeznek interakciót idegenekkel, mint az *ellenállók*, akik kevésbé involváltak ilyen szituációk során. Részletesen kitér az anya és apa szerepének bemutatására, és az egyes kultúrák közötti különbségekkel is foglalkozik, hangsúlyozva az „Idegen Szituáció”-paradigma eltérő jelentését kultúránként. Szemlélteti például, hogy az *elkerülő* típus Nyugat-Európában a legjellemzőbb, míg az *ellenálló* típus Izraelben és Japánban, ahol a gyerekek nagyon ritkán szeparálódnak el szüleiktől.

A kézikönyv teljes képet alkot a különféle nevelési stílusok és értékek hatásairól, amelyek ismerete hozzájárulhat a gyakorlatban felmerülő problémák, nehézségek sikeres megoldásához. Információkat kaphat az ol-

vasó az autoriter nevelés pozitívumairól, miszerint biztonságos légkör teremtése a családban azt az üzenetet adja a gyerek számára, hogy ő egy olyan személy, akinek saját értékei, jogai vannak, ezáltal növekszik önbi-zalma és saját autonómiájának érzése. Másrészt pedig a szülők világosan megfogalmazzák elveiket, elvárá-saikat a családban, és ez hozzájárulhat a gyermek szociális érzékenységének növekedéséhez, a morális és szo-ciális normák könnyebb interiorizálódásához. Ez pedig segít a későbbi adaptációban. Arról is olvashatunk, hogy a szülői és gyermeki személyiség összehangolása szintén jelentős szerepet játszik a későbbi sikeres, kör-nyezethez való alkalmazkodásban.

Biológiai, szociális tanuláselméleti és kognitív fejlődéseméleti megközelítések alapján olvashatunk a ne-mi különbségekről, valamint leírásra kerül a nemi szerepek fejlődésének szociális kontextusa is, az egyik, na-gyon részletes, korábbi és újabb kutatási eredményekkel alátámasztott fejezetben. Számos bizonyítékot szol-gáltat arra, hogy a nemekről kialakított sztereotípiáinkat a vizsgálati eredmények sok esetben nem támasztják alá: például azt az elvárásunkat, hogy a nők verbális képességei jobbak, mint a férfiaké, csak kevés eredmény igazolta. Ugyanígy csekély eltérést találtak a nemek között a matematikai képességek területén végzett metaanalízis során, habár sok esetben ezen a területen a férfiak jobb teljesítményét hangsúlyozzuk. A vizsgá-latot végző személy neme szintén hatást gyakorol az eredmények interpretálására, és természetesen a kutatás irányát is jelentős mértékben befolyásolja. Például kimutatható, hogy a női kutatók olyan helyzetekre koncent-rálnak inkább, ahol egyenrangú szerepet töltenek be a férfiakkal, és kevésbé szeretnek nemi különbségeket alátámasztó eredményeket közzé tenni.

A szociális megismerés három nagy részt ölel fel a könyvben. Szemlélteti a szerző a self fejlődését egé-szen csecsemőkortól iskoláskorig, hangsúlyozva a szociális környezet szerepét önmagunk megismerésében.

Arról is képet kaphatunk, hogyan fejlődnek az attribúciós folyamatok gyerekeknél, és hogyan kezd kiala-kulni az etnikai és nemzeti előítélet. Kutatási eredményekkel szemléltetve elemzi, hogy már egészen korán megjelennek az egyes nemzetekkel kapcsolatos pozitív és negatív értékek (5–10 éves angol gyerekek a franci-ákat és spanyolokat kedvelik leginkább, és legkevésbé a németeket), habár ebben az életkorban tényleges tudá-sunk nagyon korlátozott még ezekről a népcsoportokról. A szocializáció során a szülők, a környezet sztereotí-piáinak automatikus átvétele történik, és ez az alapja a faji előítéletek kialakulásának. A szerző ismertet egy másik elképzelést is, amely 3 szakaszban képzelel el a faji előítéletek létrejöttét. Eszerint kezdetben a hasonló-ság preferenciája a döntő, majd a gyerek összehasonlításokat tesz saját csoportja és más, külső csoportok kö-zött, főleg külső feltételek, jellemzők alapján. Végül már a belső diszpozíciókat is képes figyelembe venni egy nemzetről kialakított elképzelése során.

A szerző a morális fejlődés alakulását is részletesen leírja biológiai, szociális tanuláselméleti valamint kognitív fejlődéseméleti szempontból. Hangsúlyt helyez a szociális környezet hatásaira, szerepére az erkölcsi fejlődés szempontjából, külön részletezve a nemi, kulturális és ideológiai különbségeket. A nemi szerepekre való szocializáció már eleve irányt szab a morális fejlődés alakulásának. E szerint a férfiakat inkább arra szoci-alizálják, hogy legyenek függetlenek, teljesítmény-centrikusak, és mindig legyenek igazságosak, emellett bán-janak egyenlően majd a beosztottaikkal. A nők esetében inkább a gondoskodáson, a másokért való felelősség-vállaláson, az interperszonális kapcsolatok ápolásán van a hangsúly. 15–33 éves nőkkel folytatott amerikai vizsgálat szerint 3 szintet lehet elkülöníteni a nők morális gondolkodásában: kezdetben ítéleteiket saját szük-ségleteik és kívánságaik irányítják, majd kialakul az önfeláldozás motívuma, és végül egyensúlyt próbálnak te-remteni a másokról való gondoskodás és saját jólétük biztosítása között.

A szerző ismertet néhány jellemző serdülőkori szociális problémát, mint például a bűnözés, egészségre ká-ros szenvedélyek (drog, alkoholfogyasztás, dohányzás), serdülőkori terhesség, evészavarok, öngyilkosság, amelyek a serdülőkor kritikus pontjaira világítanak rá. Hangsúlyozza, hogy ezek a nehézségek nem feltétlen minden serdülőre érvényesek, de statisztikailag nagyobb valószínűséggel mutatható ki közöttük. *Jessor és Jessor (1977)*, modelljén keresztül jól szemlélteti a szerző azokat a tényezőket, amelyek kulcsszerepet töltenek be a serdülőkori problémás viselkedés kialakulásában (demográfiai változók, szocializációs faktorok, szemé-lyiségbeli tényezők, motivációs hatások, személy nézetrendszere, kontrollfunkciói, közeli és távoli ökosziszté-

ma) és ezzel segítséget adhat a segítő szakmában dolgozók számára, hogy ezekre a tényezőkre különös figyelmet fordítsanak a prevenció és a későbbi terápiák során.

Az utolsó két fejezetben pedig már a felnőttkori és a késői szocializáció folyamatát részletezi a szerző. Megismerkedhetünk azzal is, hogy milyen sztereotípiák léteznek az öregkorral kapcsolatban, és ennek milyen szociális következményei lehetnek.

Például számos negatív sztereotípiát létezik az öregedéssel kapcsolatban a szociális élet néhány területén. Az idős emberek kevésbé gyakran fordulnak elő a médiában, mint a valós életben, valószínűleg, mert nem tartják őket olyan atraktívnak. A gyerekek és serdülők sztereotípiái sokkal kedvezőtlenebbek az idősekről, mint a felnőttekéi. Vizsgálati eredmények bizonyítják, hogy ez a negatív hozzáállás nem csak a fizikai jellemzésekben nyilvánul meg, hanem a pszichológiai tulajdonságok (türelmetlenek, gyakori hangulatváltozás jellemző rájuk, lassú felfogásúak) és szociális-érzelmi jellemzők (izolálódnak, függőek, korán mennek aludni) terén is megjelenik. Számos magyarázatot szolgáltat a szerző ezekre a negatív sztereotípiákra, például arról ír, hogy az idősek általában kevésbé tekinthetők vonzóknak, és mivel jó néhány társadalomban a fizikai vonzerőnek holdudvarhatása van, ez lehet az egyik oka a negatív megítélésnek. Egy másik magyarázat szerint, az időskorral szembeni előítélet összefüggést mutat azzal a szociobiológiai elképzeléssel, miszerint amint a személy elveszti reprodukciós képességét, mások szemében is csökken szociális értékessége. Természetesen ezek a sztereotípiák befolyásolják, hogy mások hogyan értékelik az idős embereket, és sok esetben korlátozzák a velük folytatott interakciókat is. Ez az idősekkel foglalkozó szakemberek számára azért fontos, mert odafigyeléssel, empátiával és gondoskodással ellensúlyozhatják ezeknek a negatív megítéléseknek a hatását. Ugyanakkor a pedagógusokra is fontos szerep hárul, mert ők is hozzájárulhatnak az iskolai nevelés során az idős emberekről való kedvező kép megformálásához.

Ennek a rövid ismertetőnek a fényében, amely azt a célt szolgálta, hogy ízelítőt adjon gyakorlati szakembereknek, oktatóknak illetve hallgatóknak egyaránt, tudom ajánlom ezt a rendkívül sokrétű, összetett, oktatási célra is kiválóan alkalmas kézikönyvet. Előnye, hogy a szociális fejlődés minden meghatározó aspektusát figyelembe veszi, az egyes elméleteket kritikusan elemzi, és ezek előnyeinek kívül rámutat a korlátokra és hátrányokra is, ezzel egy globális szemléletet biztosít az olvasó számára. Egy másik szempont, amely szintén emeli a könyv színvonalát, hogy minden témakör esetén kitér a kulturális különbségekre is, részletesen példákkal illusztrálva.

Jámbori Szilvia

Gombocz János: Pukánszky Béla: A gyermekkor története
Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001.

A történelem tudományában kevésbé járatosak is tudják, hogy a história már régen nem fejedelmek és hadvezérek dicső és dicstelen cselekedeteinek áttekintő gyűjteménye csak, az ünnepi, az emberiség vagy a nemzet sorsa szempontjából döntőnek vélhető nagy események krónikája csupán. Több, gazdagabb annál. Már a középiskolás diák is tapasztalatokat szerezhet arról, hogy ez a diszciplína fogékony a hétköznapok eseményeire is, a kis dolgok, a kevésbé ünnepi tények is érdeklik. Az például, hogy miképpen alakul egy faluközösség élete a középkorban, az, hogy hogyan fejlődtek a szabadidő eltöltésének szokásai a hirtelen nagyra nőtt iparvárosokban a századfordulón, vagy hogy miképpen változtak az udvarlás formái az egymást követő korszakokban. A